

ANDERS E BORG:

Omvärdera Cassel!

Anders E Borg har läst igenom Gustav Cassels ledare och signerade artiklar i Svenska Dagbladet och konstaterar att vinden nu har vänt. Cassels elever grundade Stockholmsskolan inom nationalekonomin, vilket medförde ett paradigmskifte i nationalekonomin och Cassel föll i glömska.

Nu är det Stockholmsskolans idéer om aktiv stabiliseringspolitik för att jämna ut konjunktursvängningarna etc som döms ut. Cassels tes om att endast en ekonomisk tillväxt kan höja levnadsstandarden är nu sanning. Hans idéer om sambandet mellan beskattning och tillväxt återfinns i vår tids marginalskatte-reformer.

Det är dags att omvärdera Cassel!

Anders E Borg är ledarskribent i Svenska Dagbladet och studerar statskunskap vid Uppsala Universitet.

Det finns fel och ytterligheter i Cassels vetenskapliga författarskap. Även mycket mediokra studenter är nu i efterhand tvungna att kunna noga redogöra för dessa. Annars blir de kuggade. Så skriver Gunnar Myrdal om sin forna professor.

Tidigare hade Gustav Cassel varit, för att citera nobelpristagaren F A Hayek, "utan tvekan den mest berömde samtida nationalekonomen" eller J M Keynes som menade att "han var kanske den siste av de stora nationalekonomerna av den äldre skolan. Vi så att säga växte upp med hans arbeten."

Hur kan då denne professor, som när han 1928 besökte representanthuset i Washington möttes med stående ovationer, vara nästan helt bortglömd i dag. Får torde komma ihåg hans en gång så inflytelserika böcker eller hans närmare 1 500 signerade och osignerade ledare i SvD.

Stockholmsskolan

Huvudorsaken till detta står att finna i hans studenters verksamhet. Gunnar Myrdals och Bertil Ohlins frammarsch, tillsammans med de övriga i den så kallade "Stockholmsskolan", bar med sig ett oerhört viktigt paradigmskifte i nationalekonomin. De förordade en aktiv stabiliseringspolitik för att jämna ut konjunktursvängningarna och de menade att statsbudgeten inte behövde vara balanse-rad på kort sikt.

Cassel angrep frenetiskt denna, för att använda hans egna ord, "dilettantekonomi", från sin bastion på SvD:s ledarsida. Under framför allt 1930- och 1940-talen skrev han nästan varje vecka om svårigheterna med statlig styrning av ekonomin.

Omvärdets Cassel

I och med att Stockholmsskolan blev dominerande bland svenska ekonomer föll Cassel i glömska. Nu börjar det dock se annorlunda ut. Ett nytt paradigmskifte håller på att ske, men denna gång är det stockholmsskolans tur att bli utdömd.

I den nyligen publicerade boken *Den nya svenska modellen* skriver Assar Lindbeck i sitt bidrag att keynesianismens grundtanke, att stimulera efterfrågan på varor, tjänster och arbetskraft i lågkonjunkturer och dämpa densamma i högkonjunkturer byggde på en alltför förenklad syn. "I dag vet vi", skriver Lindbeck, "att det inte är så lätt som det låter."

I samma bok menar Johan Myhrman, professor vid Handelshögskolan, att 1970-talets och början av 1980-talets olyckliga devalveringspolitik kan skyllas på Erik Lundberg, ett av de ledande namnen inom Stockholmsskolan. Lundbergs ständiga propagerande för devalveringar gav denna bland politiker så älskade åtgärd en vetenskaplig legitimitet. Som Johan Myhrman också framhåller ledde dessa överdevalveringar endast till ökad inflation och sänkt produktivitet. En högst casselsk slutsats.

Detta paradigmskifte gäller inte bara ekonomer, utan också politiker. Kjell-Olof Feldt skriver i *Alla dessa dagar* att det i början av 1980-talet stod "klart att keynesiansk efterfrågepolitik i fortsättningen skulle få högst begränsad betydelse".

För den som i dag läser Cassels många SvD-artiklar, som denna artikel bygger på, är det dock slående hur mycket av dagens kritik av Keynes och Stockholmsskolan som han förebådade.

Förklaringen till depressionen

Ett utmärkt exempel på detta är Cassels förklaring av börskraschen i USA 1929. Huvudproblemet enligt Cassel var inte kraschen i sig. Börskursernas drastiska nedgång behövde inte leda till någon allmän depression, menade Cassel i en artikel den 9 december. Det fanns en tillräcklig kapitaltillförsel, så riklig att räntan sjönk. Problemet var att om centralbanken inte följde marknaden och sänkte sina räntesatser, så riskerade detta att pressa ned hela ekonomin i en djup lågkonjunktur. Visserligen sänkte centralbanken sina räntesatser, men långt ifrån tillräckligt. Till på köpet kombinerades denna oriktiga räntepolitik med begränsningar av arbetstiden, utan en motsvarande sänkning av lönerna, vilket höjde arbetskraftskostnaderna. Enligt Cassel var huvudorsaken till 30-taldepressionen den amerikanska regeringens och centralbankens allt för strikta penningpolitik. Som Benny Carlsson, forskare i ekonomisk historia vid Lunds universitet, påpekat är likheten med Milton Friedmans förklaring av 1930-talsdepressionen uppenbar.

Även Cassels agitation mot den inhemska stabiliseringspolitiken har påtagligt moderna drag.

Ett huvudproblem, enligt Cassel, var att göra rätt sak vid rätt tillfälle, dvs stimulera i lågkonjunktur och dra åt i högkonjunktur. Framför allt var det åtstramningen som ofta uteblev. Den 13 januari 1936 skriver han i en huvudledare:

"Det är alltid impopulärt att skära ned utgifter av detta slag, och det kan också möta tekniska svårigheter. Varje konjunkturutjämningspolitik löper därför den risken att förskjutas framåt i tiden, med påföljden att den uppåtgående

konjunkturen artificiellt förstärkes och måhända drives upp till en i många avseenden farlig högkonjunktur.”

Kontraproduktiv konjunkturpolitik

I detta citat, som är representativt för många andra artiklar, finns två teser: För det första att det finns en stor risk för att en konjunkturpolitik skulle bli direkt kontraproduktiv därför att åtgärderna sattes in vid fel tillfälle. För det andra att det i en demokrati finns en risk att impopulära besparingar uteblir och att den i teorin tillfälliga expansionen av de offentliga åtagandena i stället leder till en långsiktig ökning av statsinflytandet i ekonomin. I båda dessa avseenden förebådar han moderna Keyneskritiker som James Buchanan, nobelpristagare 1986.

Cassel hävdar vidare att stabiliseringspolitiken riskerade dölja det verkliga problemet, bibehållen jämvikt i ekonomin ”förutsätter tydligen, att lönenivån stegras endast i mån det på grund av arbetets ökade produktivitet blir möjligt”. Om lönerna ökar snabbare än produktiviteten och orsaken till detta är betingad av strukturproblemmen kommer en politik som bygger på att ökade offentliga utgifter höjer efterfrågan snarare att dölja än lösa problemen. I slutändan blir inte arbetslösheten lägre, utan resultatet blir inflation. ”Denna medicin”, skriver Cassel, ”kräver liksom alla stimulantia, ständigt kraftigare doser, och dagens finanspolitik är därför endast ett förtvivlans försök att skjuta den oundvikliga katastrofen så långt ut i framtiden som möjligt.” Detta citat, från en artikel publicerad den 17 juli 1937, skulle i princip lika gärna kunna vara hämtat ur någon av SNS konjunkturråds årsrapporter under 1980-talet.

Fundamental ekonomisk tillväxt

Cassels andra huvudtes, vid sidan av kritiken av konjunkturpolitiken, var att endast en ekonomisk tillväxt kunde höja levnadsstandarden. Cassel, som föddes 1866, visste av egen erfarenhet hur ekonomisk tillväxt lyft landet ur fattigdom och misär. Han beskriver hur cykeln, ”som i förstonde betraktades som ett utslag av specifik överklasslyx”, blivit arbetarens främsta transportmedel och vars ”besittning numera tillhöra de primära mänskliga rättigheterna”. Cassel beskriver målande hur samma process skett med bilen. Han tog därför avstånd från Ernst Wigforss tes att fattigdom fördrages bäst när den delas lika. I en artikel, som publicerades året innan han dog, skriver han:

Det finns ingen annan möjlighet att verksamt höja massornas levnadsstandard än att befordra ett allmänt ekonomiskt framåtskridande. Erfarenheten visar att man på den vägen kan nå mycket betydande resultat på en generations livstid. Man säger att det då icke är säkert att resultaten komma de breda lagren till godo. Men detta är en grov felbedömning som beror på att ett folk vid normalt ekonomiskt framåtskridande undan för undan hinner glömma hur det haft det tidigare, undan för undan stegrar sina anspråk — ungefär i samma takt som framåtskridandet.

En 1880-talsradikal

Många vänsterintellektuella försöker pådyvla liberaler som Eli Heckscher och Cassel det gamla ståndssamhällets rädsla för förändringar. Inget kunde vara mer

felaktigt. Gustav Cassel var, som Gunnar Myrdal påpekat i en understreckare i SvD, i hög grad ett barn av 1880-talsradikalismen. Under sin studenttid i Uppsala blev Cassel vegetarian och folkdansare. Han vände sig mot ståndssamhället, bl a genom att skicka tillbaka Nordstjärneorden och vägra att ta emot några som helst utländska ordnar. För honom var rösträttsstriden en av de viktigaste politiska frågorna. Han var, som sekreterare, djupt engagerad i 1904 års rösträttsutredning.

Denna radikalism bevarade han hela livet. I en av sina mest lysande artiklar, *Den svenska frihetens förfall*, som publicerades den 31 mars 1940, mitt under kriget, går han till storms mot samlingsregeringens försök att strypa pressfriheten. Regeringen försökte då klassificera kommunistiska tidningar som landsförrädiska och hindra deras spridning genom postverket. Med glöd i pennan skriver han på SvD:s ledarsida:

För ögonblicket räknar man förstås blott med förbud för en sorts tidningar. Men vilka garantier ges mot ett vidsträckt användande av denna bekväma tidningscensur.

Även om det säkert ses som ofint i många kretsar kan man inte låta bli att fråga sig vilka socialdemokratiska tidningar som då stod upp även för kommunisters rätt att yttra sig?

Mot statssocialismen

Det Gustav Cassel vände sig mot var inte arbetarrörelsen som sådan, han var en varm anhängare av Kooperationen och

fackföreningar, även om han ofta varnade för att *alltför* starka fackföreningar genom sin monopolställning kunde driva upp lönerna på ett skadligt sätt. Det Cassel vände sig mot var *statssocialismen*. Genom att förneka den privata äganderättens betydelse för ekonomin och ständigt höja skatterna hotade socialdemokratin välståndet. "Det teoretiska grundfelet", skriver Cassel, "i socialistisk skatteteori är att 'samhällsinkomsten' uppfattas såsom en given storhet, som består oberoende av de enskilda inkomsttagarnas insatser." Att omfördela, var enligt Cassel, inte att skapa välstånd, om socialismen syftade till att omfördela bygger den på en fruktlös företags. "Av det stolta socialistiska framtids-samhället", hävdar Cassel, "återstår bara nu ett understödssamhälle, som endast är tänkbart så länge det finns ett näringsliv att ta understöd av. Socialismen är reducerad att leva som en snyltgäst på det förkättrade kapitalistiska samhället — i sanning en föga heroisk roll."

Cassels grundläggande idéer om sambandet mellan beskattning och tillväxt återfinns tydligt i vår tids marginalskattereformer, hans kritik av stabiliseringspolitiken återfinns i dag, 50 år senare, i läroböckerna i nationalekonomi. Kort sagt det som Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin och Erik Lundberg trodde var hans brister, har i stället visat sig vara bärkraftiga idéer. Myrdal avslutar sin understreckare om Cassel med att en "generation nu vuxit upp som knappt minns hans namn". Sannolikt insåg Myrdal inte då att Cassels tid åter skulle komma medan hans egna idéer skulle förblekna i framtidens ljus.